

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ARAP SEYAHATNAMESLERİNDE OSMANLI
İSTANBUL’U VE TÜRKLER: İBRAHİM EL-
HİYÂRÎ SEYAHATNAMESİ

Ayşe TÜRKHAN
2502070006

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mehmet YAVUZ

İSTANBUL 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
GÖRSELLER LİSTESİ.....	xi
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYAHAT VE ARAP SEYAHAT EDEBİYATININ TARİHİ SEYRİ

1.1. “SEYAHAT” KELİMESİNİN SÖZLÜK ANLAMI.....	8
1.2. SEYAHAT ANLAMINA GELEN MÜTERADİF KELİMELER.....	9
1.3. ARAPLARDA SEYAHATİN TARİHİ SEYRİ.....	10
1.3.1. İSLÂM ÖNCESİ YAPILAN SEYAHATLER VE NEDENLERİ.....	11
1.3.1.1. Ticaret.....	11
1.3.1.2. Panayırlar.....	13
1.3.1.3. Temel Yaşam İhtiyaçlarını Karşılama.....	14
1.3.1.4. Hediye ve Ödül.....	14
1.3.1.5. İlim Tahsili.....	15
1.3.2. İSLÂMÎ DÖNEMDE YAPILAN SEYAHATLER VE NEDENLERİ.....	16
1.3.2.1. Tebliğ Faaliyeti.....	17
1.3.2.2. Hac ve Kutsal Mekânları Ziyaret.....	17
1.3.2.3. Tasavvufi Seyahatler.....	18
1.3.2.4. İlim Tahsili.....	18
1.3.2.5. Hadis Toplamak.....	19
1.3.2.6. Coğrafya İlimi.....	20
1.3.2.7. Dil Eğitimi.....	21
1.3.2.8. Siyasi Seyahatler.....	21
1.3.2.9. Ticari Seyahatler.....	21
1.4. DENİZ SEYAHATLERİ.....	22
1.5. ARAP SEYAHAT EDEBİYATININ TARİHİ SEYRİ.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

İBRAHİM el-HİYÂRÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, SEYAHATI, TUHFETÜ'L- ÜDEBÂ' VE SELVETÜ'L-GURABÂ' ADLI SEYAHATNAMESİ VE ÇAĞDAŞLARI ARASINDAKİ YERİ

2. 1. HAYATI	32
2.1. 1. AİLESİ VE ÇOCUKLARI	35
2. 1. 2. ÖĞRENİMİ VE HOCALARI.....	36
2. 1. 2. 1. Abdurrahman b. Ali el-Hiyârî (ö. 1646)	37
2. 1. 2. 2. es-Seyyid Mîrumâh el-Buhârî el-Medenî el-Hüseynî (ö. 1653)	38
2. 1. 2. 3. Muhammed b. Alâuddin el-Bâbilî (ö. 1666-67).....	40
2. 1. 2. 4. Muhammed Efendi Malkaravî (ö. 1670).....	41
2. 1. 2. 5. İsa el-Magribî (ö. 1669)	44
2. 1.3. VEFATI	46
2. 1. 4. ÇAĞDAŞLARI ARASINDAKİ YERİ.....	47
2. 2. ESERLERİ	50
2. 2. 1. Tuhfetü'l-üdebâ' ve selvetü'l-gurabâ'	50
2. 2. 2. Hulâsatü'l-ebhâs ve'n-nükûl fi'l-kelâm 'alâ kavlihi te'âlâ "Lekad câeküm rasûl	50
2. 2. 3. Nağbetü'z-zam'ân li fedâili leyleti'n-nısf min Şa'bân.....	51
2. 2. 4. Dîvân.....	51
2. 3. İBRAHİM el-HİYÂRÎ'NİN SEYAHATI.....	52
2. 3. 1. Seyahat Sebebi ve Yola Çıkışı	52
2. 3. 2. Seyahat Güzergâhı	53
2. 4. TUHFETÜ'L-ÜDEBÂ VE SELVETÜ'L-GURABÂ' ADLI SEYAHATNAMESİ.....	55
2. 4. 1. Eserin Yazılışı	56
2. 4. 2. Eserini İsimlendirmesi	57
2. 4. 3. Eserin Değerlendirilmesi.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

el-HİYÂRÎ'NİN İSTANBUL'A GELDİĞİ DÖNEMDE SİYASİ DURUM

3. 1. Köprülüler Devrine Kadar IV. Mehmed Dönemi Siyasi Durum (1648-1656) ..	61
3. 2. 1670 Yılına Kadar Köprülüler İdaresi.....	66
3. 3. Genç Padişah: IV. Mehmed (1648-1687)	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İBRAHİM EL-HİYÂRÎ'NİN SEYAHATNAMESİNDE OSMANLI
İSTANBUL'U VE TÜRKLER

4. 1. İSTANBUL	73
4.1. 2. İstanbul Şehri ve Fetih	73
4. 1. 3. İstanbul'a Giriş ve İlk İntiba	76
4.1.4. İstanbul Tasavvuru	77
4. 1. 5. İstanbul'un İklimi ve Mevsimler.....	78
4. 1. 6. Doğal Çevre ve Tabiat ürünleri.....	80
4. 1. 7. Deniz Ticareti ve Ulaşımı	82
4.1. 8. İstanbul Sayımı	83
4. 2. İSTANBUL'UN SEMTLERİ	87
4. 2. 1. Üsküdar	87
4. 2. 2. Beşiktaş	89
4. 2. 3. Boğaziçi.....	90
4. 3. İSTANBUL'DA MİMARİ YAPILAR	92
4. 3. 1. İSTANBUL'DA SELÂTİN CAMİLERİ VE KÜLLİYELERİ	92
4. 3. 1. 1. Yenicami Külliyesi.....	94
4. 3. 1. 2. Beyazıt Camii ve Külliyesi	97
4. 3. 1. 3. Ayasofya Camii.....	99
4. 3. 1. 4. FâtiH Camii ve Külliyesi	101
4. 3. 1. 5. Sultan Selim Camii ve Külliyesi	103
4. 3. 1. 6. Şehzade Camii.....	103
4. 3. 1. 7. Süleymaniye Camii ve Külliyesi.....	104
4. 3. 1. 8. Sultan Ahmed Camii ve Külliyesi	107
4. 3. 2. SARAYLAR VE KÖŞKLER	111
4. 3. 2. 1. Topkapı Sarayı (Yeni Saray).....	111
4. 3. 2. 2. Eski Saray	112
4. 3. 2. 3. Revan Köşkü.....	113
4. 3. 2. 4. Ayna (Aynalıkavak) Köşkü.....	114
4. 3. 2. 5. İstavroz Bahçesi ve Köşkü.....	116
4. 3. 3. ASKERİ YAPILAR.....	117
4. 3. 3. 1. Yeniçeri Kışları	117

4. 3. 4. İSTANBUL'UN TİCARET MEKÂNLARI	118
4. 3. 4. 1. Bedesten (Kapalıçarşı)	118
4. 3. 4. 2. Saraçhane	121
4. 3. 5. MEYDANLAR	122
4. 3. 5. 1. Atmeydanı	122
4. 3. 6. İSTANBUL'DA YAŞANAN AFETLER.....	124
4.3. 6. 1. 1670 Yılında Meydana Gelen İstanbul Yangını.....	124
4. 3. 7. İSTANBUL'DA RAMAZAN.....	128
4. 3. 7. 1. Rü'yet-i Hilâl (Hilalin Görülmesi) Meselesi	128
4. 3. 7. 2. Bir Ramazan İbadeti: Teravih Namazı.....	129
4. 3. 8. BAYRAMLAR	131
4. 3. 8. 1. Ramazan ve Kurban Bayramı	131
4. 3. 8. 2. Nevruz Bayramı ve İstanbul'da Çiçekler.....	133
4. 3. 9. İSTANBUL'DA SOSYAL YAŞAM MEKÂNLARINA DAİR GÖZLEMLER	135
4. 3. 9. 1. Kahvehaneler ve Kahvehanelerin Kapatılması	135
4. 3. 9. 2. Meyhaneler ve Meyhanelerin Kapatılması	139
4. 3. 10. Keyif Verici İçecekler ve Maddeler.....	142
4. 3. 10. 1. Kahve	142
4. 3. 10. 2. Şarap ve Şarap Ticaretinin Yasaklanması.....	143
4. 3. 10. 3. Tütün	146
4. 3. 11. KUTSAL GÜNLER VE GECELER	148
4. 3. 11. 1. Kadir Gecesi.....	148
4. 3. 11. 2. Mevlid Kandili	152
4. 3. 11. 3. Mirac Kandili	155
4. 3. 11. 4. Arife Günü	156
4. 3. 12. OSMANLI'DA MERASİMLER	157
4. 3. 12. 1. Padişah IV. Mehmed'in Yenişehir'e Giriş Alay-ı Hümayûnu.....	158
4. 3. 12. 2. Padişah IV. Mehmed'in Selanik'e Giriş Alay-ı Hümayûnu	161
4. 3. 13. SEYYAHIN GÖRÜŞTÜĞÜ DEVLET GÖREVLİLERİ.....	165
4. 3. 13. 1. Yenişehir ve Selanik'te Görüştüğü Devlet Görevlileri	165
4. 3. 13. 1. 1. Kaymakam Mustafa Paşa.....	165
4. 3. 13. 1. 2. Şeyhülislâm Minkârizâde Yahya Efendi.....	166
4. 3. 13. 1. 3. Mehmed Vanî Efendi	170

4. 3. 13. 1. 4. Reisülküttâb Mustafa Efendi.....	172
4. 3. 13. 1. 5. Abdülbâkî eş-Şâmî (İbnü's-Semmân).....	175
4. 3. 13. 2. İstanbul'da Görüştüğü Devlet Adamları	177
4. 3. 13. 2. 1. Ebussu'ûd eş-Şa'rânîzâde	177
4. 3. 13. 2. 2. Bâli Efendi	181
4. 3. 13. 2. 3. Abdurrahman eş-Şâmî.....	181
SONUÇ.....	184
BİBLİYOGRAFYA	187
EKLER.....	216
ÖZGEÇMİŞ.....	226

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1. Süleymaniye Camii'nin 1680'de çizilmiş bir gravürü.

Görsel 2. Ayasofya Camii'nin 1680'de çizilmiş bir gravürü.

Görsel 3. Ayasofya Camii'nin 1680'de çizilmiş bir gravürü.

Görsel 4. Sultanahmed Camii'nin 1680'de çizilmiş bir gravürü.

Görsel 5. Sultanahmed Camii ve At Meydanını gösteren bir gravür.

Görsel 6. Yeni Valide Camii'nin 1680'de çizilmiş bir gravürü.

Görsel 7. 17. yüzyılda İstanbul'da bir kahvehane minyatürü.

Görsel 8. Alay-ı Hümayun içinde Padişah IV. Mehmed'i tasvir eden bir resim.

Görsel 9. Sultan IV. Mehmed'i gösteren bir gravür.

Görsel 10. İstanbul'da 1660 yangını tasvir eden bir minyatür.